

ศึกษาการดำรงชีวิตความเป็นสามเณรในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

A Study on the Living of Samaneras in the Dhammapada Commentary

พระมหาทวีโชค ธนภัทร์เกษมชัย

Phramaha Thaweechok Thanaphatkasemchai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Nakhon Pathom,
Thailand.

E-mail: guang.tongnai@gmail.com

Received June 22, 2019; Revised July 12, 2019; Accepted August 29, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการดำรงชีวิตความเป็นสามเณรในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสามเณรในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการบรรลุลหณของสามเณรในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการศึกษาพบว่า สามเณร คือ กุลบุตรผู้มีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ โดยการรักษาศีล 10 สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล ได้รับการบรรพชาด้วยติสรณคณูปสัมปทา แนวทางการดำเนินชีวิตของสามเณรแต่ละรูปได้บำเพ็ญเพียรบารมีแตกต่างกัน บางองค์เกิดในตระกูลสามัญชน บางองค์เกิดในตระกูลเศรษฐีเกิดความเลื่อมใสจึงบรรพชาในพระพุทธศาสนา โดยมีเหตุจูงใจแตกต่างกัน แต่ละท่านได้เคยสั่งสมบารมีมาในอดีตชาติ แล้วระลึกชาติถึงพระพุทธเจ้าที่ตนเคยพบในอดีต และนึกถึงบุญกรรมที่ตนเคยทำมาในอดีต ก็สามารถบรรลุลหณก่อนออกบวช บางรูปมีอินทรีย์สมบูรณ์ถึงพร้อมด้วยอริยมุติ เมื่อพิจารณาตามที่พระอาจารย์สอน จึงได้บรรลุลหณในขณะที่บวช บางรูปบรรลุลหณในขณะที่บวชเป็นสามเณร บางรูปได้บรรลุลหณเป็นพระอรหันต์หลังจากอุปสมบทเป็นภิกษุ ทุกรูปมีภาวะที่เคยบำเพ็ญบารมีและบำเพ็ญเพียรเป็นกำลังหนุนให้บรรลุลหณ

คำสำคัญ: การดำรงชีวิต; สามเณร; คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

Abstract

This academic article was a part of thesis entitled ‘A study on the living of Samaneras in the dhammapada commentary’ aimed to; 1) Studying history and background of Samaneras or

novices in Buddhism, 2) studying the way of enlightenment of novices in Dhammapada Commentary. It was a documentary research. From the study, the findings were that;

The word ‘Samanera’ in Buddhism came from Pali word referring to boys with age under 20 years old, ordained as a novice by taking 10 precepts. The first novice in Buddhism was Rahula. Samaneras ordination was allowed by taking Tisaranagamanuupasampada or ordaining by taking three refuges only.

From study on living of Samaneras, each novice had performed perfections in different ways, resulting to some born in common family, some in rich family with the great reflections on the Buddha’s teaching then ordained as novice by different motivation, that some novice had attained enlightenment because of his perfection accumulating from previous lives, reminding his seeing the Buddha and previous deeds in past, some had attained enlightenment with perfect faculties and great liberation, only considering the teaching taught by master, some got enlightenment just finishing his hair-shaped, some with perfect wisdom and hard practice attained Arahantship while ordaining, some gained Arahantship after having ordained as a Bhikkhu. All novices had gained enlightenment due to their previous perfection accumulating, learning and practice Dhamma rightly.

Key words: A Study on the Living; Samanera; Dhammapada Commentary

บทนำ

สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญที่สุดในการช่วยในการบริหารทางการศึกษาของประเทศ ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกลมเกลียวจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชนอีกทั้งมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาทางสังคม แม้กระทั่งปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์กับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและทางราชการอยู่ตลอดไปสถาบันสงฆ์จึงอำนวยประโยชน์เกื้อกูลต่อการปกครองและการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่ยังรับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึงนัก พระพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วไป จนแยกกันไม่ออก บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม สืบต่อพระพุทธศาสนา เผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถนำเอาหลักธรรมคำสอนเหล่านี้ไปประพฤติ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสันติสุข ภิกษุผู้แสดงธรรมจะต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบแสดงธรรมตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ แสดงธรรมโดยเคารพต่อผู้ฟังธรรม ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชนชั้นใด ไม่แบ่งแยกชั้นวรรณะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สามเณรเป็นพุทธบริษัทที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพุทธบริษัทอื่น ๆ ในด้านของความหมาย สามเณรคือเหล่ากอของสมณะ หากกล่าวถึงปฐมกำเนิด ก็ยิ่งให้เห็นความสำคัญของสามเณร เพราะว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดสามเณร โดยมีพระโอรสของพระองค์เอง ได้รับบรรพชาเป็นสามเณรรูปแรก นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงชี้แนะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบรรพชา ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้

บรรพชาและทรงวางระเบียบวิธีการบรรพชาตลอดจนทรงได้บัญญัติสิกขาบทของสามเณร อีกทั้งในด้านของการบริหารและการปกครองสามเณรทรงมอบให้เป็นภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์และพระภิกษุทั้งหลาย เป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแล ในขณะที่บทพุทธบัญญัติต่าง ๆ ที่ทรงอนุญาตให้บังคับใช้กับสามเณรก็ล้วนแต่มีความเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ ซึ่งแสดงให้เห็นพุทธมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อสามเณรทั้งหลาย (บรรจบ บรรณรุจิ, 2536)

ความสำคัญของสามเณรในการปฏิบัติตนในฐานะบุคคลากรของพระพุทธศาสนาอีกกลุ่มหนึ่งในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก กล่าวถึงสามเณรนิโครธเถรแสดงคาถาในอัปมาทวรรคแก่พระเจ้าอโศกมหาราชว่า “อุปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นเหตุให้พระเจ้าอโศกมหาราชประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง โดยเป็นผู้ทรงอุปถัมภ์ในการสังคายนาพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งทรงโปรดให้ก่อสร้างเจดีย์และวิหาร จำนวน 84,000 แห่ง ซึ่งเทียบเท่ากับจำนวนพระธรรมชั้น 84,000 และให้ความอุปถัมภ์ด้านปัจจัย 4 แก่ภิกษุสามเณร เพื่อให้ได้รับความสะดวกในการบำเพ็ญกิจทางพระพุทธศาสนา บทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทของสามเณรที่เกี่ยวกับบุคคลทางศาสนา ได้แก่ พระภิกษุตลอดจนถึงพระอุปัชฌาย์ แม้จะเสี่ยงภัยเข้าไปช่วยเหลือก็ตาม ในยุคหลังสามเณรได้แสดงธรรมโปรดกษัตริย์ ทำให้พระองค์ประกาศเป็นพุทธมามกะและทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง แม้กระทั่งในประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้เตือนสติพระภิกษุซึ่งประกอบอาชีพเลี้ยงชาวบ้านให้กลับตัวกลับใจเสียใหม่ และที่มารดาบิดานำบุตรหลานที่เป็นชายอายุยังไม่ถึงเบญจเพศ คือ 20 ปีบริบูรณ์ เข้าไปรับการบรรพชาเป็นสามเณร ซึ่งแต่โบราณกาลมานั้น การที่จะได้เล่าเรียนเขียนอ่านตำรับตำรา ต้องอาศัยวัดเป็นสถานที่เล่าเรียนให้กับกุลบุตร และจำเป็นต้องบรรพชาเป็นสามเณรก่อน จึงจะได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของพระเถระ เพื่อที่จะได้เข้าไปอยู่ในวัดตามธรรมเนียม

จากความสำคัญของสามเณรดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาการดำรงชีวิตความเป็นสามเณรในคัมภีร์ธัมมปิฎก และแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม โดยเฉพาะในคัมภีร์ธัมมปิฎกซึ่งปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับสามเณรจำนวนหลายเรื่อง หากนำมาวิเคราะห์ในรูปแบบการวิจัยแล้ว จะมีประโยชน์ประมวผลเป็นองค์ความรู้ในการวางแผนพัฒนาบุคคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสามเณรที่เป็นเยาวชนของชาติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสามเณรในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบรรลุธรรมของสามเณรในคัมภีร์ธัมมปิฎก

วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วรรณกรรมทางศาสนา วรรณกรรมคำสอน หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความวิชาการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล โดยการศึกษาข้อมูลจากการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกข้อมูลเป็น 2 ระดับ คือ ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จะศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูล หลังจากที่ได้ศึกษาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา โดยนำข้อวิจัยทั้งหมดมาอภิปรายสรุป ตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของสามเณรในพระพุทธศาสนา

สามเณรคือกลุ่มเยาวชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธา และประสงค์จะได้รับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา แม้จะไม่มีปรากฏคำว่า สามเณร ในพระพุทธรบรุษ 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่พบว่าในประวัติทางพระพุทธศาสนามีปรากฏคุณเป็นอนเณ ประกอบของผู้บรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาความหมายของคำว่า “สามเณร” เป็นคำไทยที่มาจากภาษาบาลี ตามหลักบาลีไวยากรณ์ ลง เณร ปัจจัยในโคตตัทธิต มีรูปวิเคราะห์ว่า “สมณสสุ อปจจ สามเณโร” แปลว่า “เหล่ากอแห่งสมณะ” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายว่า สามเณร ผู้ดำรงเพศอย่างภิกษุแต่สมานาศิล 10 เรียกสั้น ๆ ว่า เณร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของสามเณรว่า คือเหล่ากอของสมณะเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนาผู้ยังมีได้อุปสมบท เพียงแต่รับการบรรพชาด้วยไตรสรณคมน์ ถือสิกขาบท 10 และกิจวัตรบางอย่างตามปกติ มีอายุไม่เกิน 20 บริบูรณ์ ชื่อว่า “สามเณร” คือเหล่ากอของสมณะที่เป็นวัยรุ่นชายที่เข้ามาบรรพชาในพระพุทธศาสนา มีอายุไม่เกิน 20 ปี ซึ่งจะต้องศึกษาเล่าเรียนตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมทั้งต้องรักษาสิกขาบท (ศีล) 10 ผูกมัดขัดเกลาข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อยังกิเลสอาสวะทั้งปวงให้เบาบางลง ดำเนินชีวิตไปสู่ความบริสุทธิ์ผ่องใส เป็นอิสระ สงบ สุขทั้งภายในภายนอกอย่างแท้จริง และย่อมเห็นได้อย่างเด่นชัดจนถึงสถานภาพที่แตกต่างกันระหว่างสามเณร และเด็กโดยทั่วไป หากถือเอาตามนี้ สามเณรก็คือเหล่ากอของสมณะ ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายของพระภิกษุ

จุดประสงค์หรือเป้าหมายในการบรรพชาเป็นสามเณรในสมัยพุทธกาล แม้จะมีลักษณะแตกต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่บวชด้วยศรัทธาเพื่อใคร่ศึกษาตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากสามเณรราชกุลอันเป็นพระราชโอรสของพระพุทธเจ้า เป็นรูปแรกบวชด้วยวิธีติสรณคณูปสัมปทา อันเป็นรูปแบบในการบรรพชาของสามเณรในเวลาต่อมา โดยมีพระสารีบุตรได้เป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในการบรรพชาสามเณร แต่สามเณรที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ล้วนแต่ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตั้งแต่ยังเยาว์วัย ต่อมาก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุช่วยเผยแผ่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นลำดับมา

การดำรงสมณเพศของสามเณรเป็นการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนของสามเณรตามแนวทางแห่งศีลและข้อวัตรต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 นัย คือ การปฏิบัติตนตามศีลของสามเณร และการปฏิบัติตนตามวัตรของสามเณรที่พึงปฏิบัติ อุปัชฌาย์วัตรหรืออาจารย์วัตร และการให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตลอดถึงการช่วยเหลือกิจพระศาสนาตามที่ได้รับมอบหมายจากพระภิกษุสงฆ์ ในสมัยหลังพุทธกาลหมู่พระอริยสงฆ์สาวกต่างเห็นความสำคัญของสามเณรมากขึ้น เห็นได้จากการพยายามจัดเตรียมสามเณรไว้สำหรับเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในอนาคต ดังนั้น บทบาทของสามเณรที่พบเป็นหลักฐานส่วนใหญ่ จึงมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา เช่น การบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาพระไตรปิฎกของสามเณร

จากการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตของสามเณรในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกาพบว่าสามเณรแต่ละรูปได้บำเพ็ญเพียรบริกรรมแตกต่างกัน บางองค์เกิดในตระกูลสามัญชนทั่วไป บางองค์เกิดในตระกูลเศรษฐี เกิดความเลื่อมใสจึงบรรพชาในพระพุทธศาสนาโดยมีเหตุจูงใจแตกต่างกัน เช่น มหาปันถก ไปฟังธรรมพร้อมกับตาเสมอ เมื่อฟังเป็นประจำก็อยากบวช จึงขออนุญาตตา ตาก็นุญาตให้บวช แล้วไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงทรงมอบให้ภิกษุถือปณิธานเป็นวัตร รูปหนึ่งเป็นผู้ให้บรรพชา มหาปันถกได้ตั้งใจเรียนพุทธวจนะจนแตกฉานพออายุครบ 20 ปี ก็อุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่ออุปสมบทแล้วปฏิบัติจนบรรลุปาวจรมาน 4 ออกจากองค์มานแล้วได้เจริญวิปัสสนาจนบรรลุอรหัตตผล ภายหลังได้รับตำแหน่งเอตทัคคะจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายทางผู้เจริญวิปัสสนา

การบรรลุนิพพานของสามเณรในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกา

การบรรลุนิพพานที่สามเณรได้บรรลุนั้น หมายถึง ผลคือความเป็นพระอรหันต์ หรือผลที่ได้รับจากการละสังขโยชน์ได้ทั้งหมด อันสืบเนื่องมาจากอหันทมรรคทำให้เป็นพระอรหันต์ พระอรหันต์ คือ ท่านผู้ได้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า ผู้บรรลุพระนิพพาน เป็นภาวะที่มนุษย์สามารถประจักษ์แจ้งได้ในชีวิตเมื่อเพียรพยายามทำตัวให้พร้อม พระนิพพานเป็นภาวะที่ผู้ปฏิบัติเห็นได้เอง ไม่จำกัดเวลา พิสูจน์ได้ ควรน้อมเข้ามาในตนอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน การบรรลุพระนิพพานเป็นสิ่งที่ไม้อาจรู้ได้ด้วยสัญญาธรรมตา หรือการอนุมานด้วยหลักเหตุผล นิพพานเป็นสิ่งที่หยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาจักขุในลักษณะเป็นประสบการณ์ตรง

สามเณรที่มีประวัติในการบรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร แบ่งเป็นบรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณรกับบรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ มีดังต่อไปนี้ (บรรจบ บรรณรุจิ, 2536; เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2541)

1. จูฬปันถกสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้รับการศึกษาโดยฟังข้อธรรมจากพระมหาปันถกแต่จำไม่ได้ แล้วมาได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าโดยพระองค์ให้ไปปฏิบัติตาม
2. โสปากสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร เคยได้ฟังธรรมเรื่องอนิจจตาในสมัยของพระพุทธเจ้าสิทธัตถะในอดีตชาติในชาติสุดท้าย ท่านอายุ 7 ขวบ ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าโคดมแล้วบวชเป็นสามเณร พระพุทธองค์ทรงสอนให้เจริญเมตตาภาวนา ท่านเจริญให้เป็นอารมณ์อยู่ในป่าช้าจนได้บรรลุอรหัตตผล
3. วิรูปทนายสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาโทษในการครองเรือนและอานิสสในการบรรพชาในสำนักของพระพุทธเจ้าปทุมุตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้ายได้ระลึกถึงบุญกรรมของตนจึงออกบวชเป็นสามเณร เจริญวิปัสสนาจนบรรลุอรหัตตผล
4. สตรังสิยสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าปทุมุตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้าย เพราะญาณแก่กล้าจึงได้บรรลุอรหัตตผล
5. ปทุมสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าปทุมุตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้าย ได้พิจารณาบุญกรรมของตนจนได้บรรลุอรหัตตผล
6. มัคคสัญลักษณ์สามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านยกบุญกรรมในอดีตชาติมาพิจารณาจนบรรลุอรหัตตผล
7. ขาติปุขสามเณร ผู้บรรลุอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ในอดีตเคยฟังการทำนายพระลักษณะของพระวิปัสสีโพธิสัตว์ว่า พระกุมารนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าจะช่วยให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากเวียนวายเป็นตายเกิด จึงได้ทำบูชาพระชาติกำเนิดของพระวิปัสสีโพธิสัตว์ ถือว่าได้ศึกษาพระมหาบุรุษลักษณะแล้ว ส่วนในชาติสุดท้าย ท่านได้เจริญวิปัสสนาจึงได้บรรลุอรหัตตผล

8. ผลทายกสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ศึกษาจบไตรเพทเป็นอาจารย์สอนพราหมณ์ 1,000 คน มองไม่เห็นที่สุตและสาระในความรู้ของตน จึงออกบวชเป็นฤาษี แล้วได้พบพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้าย ท่านยกบุพกรรมในอดีตมาพิจารณาจนบรรลอบรรลอรหัตตผล

9. โสภิตสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร บวชเมื่ออายุ 7 ปี ได้ศึกษาธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้าย ท่านยกบุพกรรมในอดีตมาพิจารณาจนบรรลอบรรลอรหัตตผล มีอภิญญา ๖ และชำนาญในปุพเพนิวาสานุสติญาณ

10. นิคคณทิปปุผลิยสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ฟังธรรมพระสุนทรวาทของพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้ายได้ฟังธรรมที่พระอานนท์แสดงแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล แล้วระลึกถึงบุพกรรมพิจารณาจนได้บรรลอรหัตตผล

11. สปริวารฉัตตทายกสามเณร ในชาติสุดท้าย ได้ฟังค อนุโมทนาที่พระสารีบุตร กล่าวต่อสุนันทพราหมณ์ ทำให้ท่านได้ระลึกถึงบุพกรรมแล้วพิจารณาจนบรรลอรหัตตผล

12. เอกทีปียสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

13. ญานัตถวิสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

14. จันทนมาลียสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

15. ธัมมจุจิสสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ฟังธรรมของพระศาสดาแล้วบวชเป็นสามเณร บำเพ็ญธรรมจนได้บรรลอรหัตตผล

1๖. ตินิณิกการปุพสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

17. วักกิลสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ฟังธรรมของพระศาสดาแล้ว บำเพ็ญธรรมจนได้บรรลอรหัตตผล

18. ทัพพมัลลบุตรสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าปทุมุตตระในอดีตชาติ เคยออกบวชเป็นพระภิกษุในศาสนาของพระพุทธเจ้ากัสสปะ ในชาติสุดท้าย บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 7 ขวบท่านได้เจริญกัมมฐานในขณะโกนผมปอยแรกก็สำเร็จพระโสดาบัน โกนผมปอยที่สองตั้งอยู่ในพระสกคามิ โกนผมปอยที่สามตั้งอยู่ในพระอนาคามีเมื่อโกนผมเสร็จก็บรรลอรหัตตผล

19. อุตตรสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

20. สุขสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร ท่านได้พิจารณาบุพกรรมที่สร้างมาในอดีตชาติ แล้วบรรลอรหัตตผลในชาติสุดท้าย

21. บัณจิตสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร บวชเมื่ออายุได้ 7 ขวบ พระสารีบุตรเถระได้บอกตจปัญจกัมมฐาน ท่านบวช 7 วัน วันที่ 8 ได้ออกไปบิณฑบาตกับพระเถระ เห็นคนไข่น้ำ ช่างศรดัตถุศรช่างฉากทำการฉากไม่อยู่ในระหว่างทาง อันเป็นเหตุให้ท่านขอกลับวัด และเริ่มเจริญสมณธรรมจึงได้บรรลอรหัตตผล 3 อย่างในขณะนั้น จากนั้นก็ได้ฟังปัญหา 4 ข้อที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามพระสารีบุตรเถระ เมื่อจบปัญหาสามเณร บัณจิตก็บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

23. สังกิจจสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร บวชในสำนักของพระสารีบุตรเถระ จากนั้นพระเถระก็ได้บอกตจปัญจกัมมัฏฐานแล้ว ก็ได้ทำพิธีปลงผม เมื่อปลงผมเสร็จก็ได้บรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

24. สุมนสามเณร เป็นสัทธวิหาริกของพระอนรุทธเถระ สามเณรได้ออกบวชและอุปฐากพระอนรุทธเถระ และได้บรรลุพระอรหัตตผลในเวลาปลงผมเสร็จ

25. วณวาสิติสสามเณร ผู้บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นสามเณร เป็นสัทธวิหาริกของพระสารีบุตร ได้เรียนกัมมัฏฐานจากพระพุทโธงค์ แล้วกราบลาพระพุทโธเจ้าและอุปัชฌาย์เดินทางไปแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรมในวัดป่าที่สัปปายะแห่งหนึ่ง สามเณรพักอยู่เจริญกัมมัฏฐานในที่นั้นประมาณ 3 เดือน จึงบรรลุพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

26. ราหุลสามเณร บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ ได้ศึกษาธรรมจากพระพุทโธเจ้าเป็นอันมาก ท่านพิจารณาจนได้บรรลอรหัตตผล

27. เรวตสามเณร บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ เมื่อบวชแล้วได้เรียนกัมมัฏฐาน จากนั้นจึงไปจำพรรษาอยู่ที่ป่าไม้สะแก ซึ่งไกลถึง 30 โยชน์ ท่านได้ฟังธรรมที่พระพุทโธเจ้าทรงแสดงเพื่อให้ท่านพิจารณาเป็นอารมณ์ ท่านพิจารณาจนได้บรรลอรหัตตผล

28. โสณกุฎิกัณณสามเณร บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ ได้ฟังธรรมจากพระมหากัจจายนะตั้งแต่ก่อนบวช ได้บวชเป็นสามเณรศึกษาธรรมในสำนักพระมหากัจจายนะอีก 3 ปีอุปสมบทแล้วก็ศึกษาธรรมและเจริญสมณธรรมจนได้บรรลอรหัตตผล

29. สานสามเณร บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ เมื่อบวชวันหนึ่ง เห็นมารดาร้องไห้เสียใจดังพลัดพรากจากคนอื่นเป็นที่รอกอย่างนั้น เมื่อได้ฟังค าตอบจากมารดาแล้ว เกิดความสลดสังเวช ได้ฟังธรรมที่พระพุทโธเจ้าทรงแสดงเพื่อให้ท่านพิจารณาเป็นอารมณ์ ท่านได้เริ่มบำเพ็ญวิปัสสนาจนได้บรรลอรหัตตผล

30. กุมารกัสสปสามเณร บรรลอรหัตตผลหลังบวชเป็นพระภิกษุ ได้ศึกษาจบไตรเพทและได้ศึกษาอริยสัจ 4 ในสำนักพระพุทโธเจ้าปทุมุตตระในอดีตชาติ ในชาติสุดท้าย บรรพชาในสำนักของพระพุทโธเจ้า ต่อมาได้รับการอุปสมบทและได้เรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระพุทโธเจ้า และได้ทูลถามปัญหา 15 ข้อ ท่านได้ศึกษาเรื่องกายเปรี๊ยะด้วยจอมปลวก จึงบรรลอรหัตตผล

ส่วนสามเณรที่ได้บรรลุธรรมและไม่ปรากฏในการสังสมบุญจากอดีต ได้แก่จุนทสามเณร นาคเสนสามเณร นิโครธสามเณร โมคคัลลบุตรติสสสามเณร วาเสฏฐและภารทวาชสามเณร สุมนสามเณร ปีโลติกสามเณรและมหาปันถก

สามเณรมีการบรรลุธรรมที่มีความแตกต่างกันออกไป ผู้ที่บรรลุธรรมได้เร็วเป็นบุคคลมีศรัทธา มีปัญญา และสั่งสมบารมีมาแต่อดีต พอได้ฟังธรรมหรือได้พิจารณาธรรมก็บรรลอรหัตตผลในขณะที่ทำการปลงผมอยู่นั้น สามเณรบางรูปได้พิจารณาตจปัญจกัมมัฏฐาน คือ ฃม ขณ เล็บ ฟัน หนังตามลำดับ เมื่อโกณผมเสร็จก็บรรลุพระอรหัตตผล บางรูปบรรลุธรรมหลังจากที่บวชเป็นสามเณรแล้วไม่นาน บางรูปบรรลุธรรมหลังจากที่ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ซึ่งการบรรลุธรรมนั้นอาจช้าบ้างเร็วบ้าง ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละรูปที่ได้สั่งสมบุญบารมีมา และภูมิปัญญาของสามเณรแต่ละรูปเป็นสิ่งสำคัญ

สรุป

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะมีลักษณะแตกต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่บวชด้วยศรัทธาเพื่อใคร่ศึกษาตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นจากสามเณรราหุลอันเป็นพระราชโอรสของพระพุทโธเจ้า เป็นรูปแรกบวชด้วยวิธีติสรณคณูปสัมปทา อันเป็นรูปแบบในการบรรพชาของ

สามเณรในเวลาต่อมา โดยมีพระสารีบุตรได้เป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในการบรรพชาสามเณร แต่สามเณรที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ล้วนแต่ได้บรรลุสมรรถผลนิพพานตั้งแต่ยังเยาว์วัย ต่อมาก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุช่วยเผยแผ่สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาเป็นลำดับมา การบรรลุธรรมของสามเณร สามเณรทุกรูปประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาญาณในพระธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า จนกระทั่งถึงบรรลุเป็นพระอริยบุคคล คือบุคคลผู้ประเสริฐ หมายถึง ประเสริฐด้วยคุณงามความดี ประเสริฐด้วยธรรมในพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมนั้น หมายถึงเอากการบรรลุเป็นพระโสดาบันเป็นเบื้องต้น และบรรลุอรหัตเป็นที่สุดเรียกว่า บรรลุพระนิพพาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากสภาพปัจจุบันและปัญหาที่ยังมองเห็นความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตระหนักถึงสิ่งที่จะต้องกระทำหลังจากพบว่า พระพุทธศาสนากำลังขาดบุคลากรด้านนี้มากขึ้นทุกวัน เพราะนั้นจะกระทบกับศีลธรรมและจริยธรรมของผู้คนในสังคมไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งควรจะรีบเร่งแก้ไขก่อนที่จะสายเกินไป โดยเฉพาะสามเณรเพื่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ยังมุ่งถึงเรื่องของสามเณรในการบรรลุธรรม โดยครอบคลุมถึงประเด็นต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้มีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นอีก ยังมีอีกหลายด้านที่ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมอีกหลายประเด็น สามารถสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนะได้ดังนี้

1. ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของสามเณรกับการพัฒนาส่งเสริมสถานภาพและคุณภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และในสมัยปัจจุบัน
2. ศึกษาเปรียบเทียบสามเณรในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ถึงบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาว่า มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2536). *อสีติมหาสาวก*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอสอาร์ปริ้นติ้งแมสโปรดักส์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2541). *สามเณรเหล่ากอแห่งสมณะ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย